

27. Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання пункту 3 статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 1993 року / Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_151

28. Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща про застосування двомовних бланків клопотань про надання правової допомоги, з метою прискорення надання правової допомоги / Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_152

29. Меморандум про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща на 2011–2012 роки / Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/616_149

УДК 341.645.5

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.43>

ФУТОРЯНСЬКА К.П.

ЮРИДИЧНА СИЛА РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВИХ ЗАХОДІВ

Ефективним інструментом захисту основоположних прав та свобод людини, що знаходиться в розпорядженні низки міжнародних судових установ, є рішення про застосування тимчасових заходів. Відповідні заходи, у разі прийняття міжнародною судовою установою висновку про існування загрози заподіяння невідправданої та неминучої шкоди правам та свободам людини та про доцільність таких заходів, дозволяють вказати на дії, які слід вжити стороні/сторонам спору з метою припинення правопорушення до винесення остаточного рішення по суті справи.

Для виконання тимчасовими заходами покладених на них функцій (припинення правопорушення/політичний вплив на державу) важливе значення має визначення юридичної сили відповідних рішень. Зокрема, з метою визначення юридичної сили рішень про застосування тимчасових заходів таких міжнародних регіональних судових установ, як Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, Міжамериканський суд з прав людини, у статті проведений аналіз відповідної нормативної бази та судової практики.

Питання юридичної сили рішень про застосування тимчасових заходів, які приймаються переліченими міжнародними регіональними судовими установами, постає через відсутність прямого нормативного закріплення, що у свою чергу призводить до послаблення такого інструменту захисту прав та свобод людини, а також створює підґрунтя для негліжування такими рішеннями. Однак варто звернути увагу на судову практику вказаних міжнародних судових установ, а також на той факт, що на нормативному рівні закріплена можливість контролю за виконанням стороною/сторонами рішень про застосування тимчасових заходів. Проведений у статті аналіз дозволяє дійти висновку, що ЄСПЛ, Африканський суд з прав людини та народів, а також Міжамериканський суд з прав людини презюмують добросовісне виконання стороною/сторонами спору рішень про застосування тимчасових заходів. Більш того, варто звернути увагу на той факт, що обов'язковість таких рішень для сторони впливає з обов'язковості положень відповідних конвенцій, які на регіональному рівні гарантують основні права та свободи людини.

Ключові слова: *тимчасові заходи, права людини, Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, Міжамериканський суд з прав людини.*

© ФУТОРЯНСЬКА К.П. – магістр, молодший науковий співробітник (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

A range of international judicial institutions have the competence to adopt decisions regarding interim measures which are an effective instrument of fundamental human rights and freedoms protection. In case of necessity and an imminent risk of irreparable damage to the enjoyment of human rights and freedoms such measures allow to indicate the actions to be taken by the party/parties to the dispute in order to terminate the violation of rights until a decision on the merits has been adopted.

Identification of the legal force of decisions regarding interim measures is the cornerstone for carrying out their functions (termination of human rights and freedoms violations/political pressure on a state). Therefore, in order to indicate the legal force of decisions regarding interim measures adopted by such international regional courts as the European Court of Human Rights, the African Court of Human and Peoples' Rights, the Inter-American Court of Human Rights, case law and relevant international instruments were analyzed in the article.

The issue of the legal force of decisions regarding interim measures adopted by the mentioned international regional judicial institutions arises due to a lack of statutory regulation. It significantly weakens such an instrument of protection of human rights and freedoms and creates grounds for failing to comply with such a decision of the court. However, it is worth paying attention to the case law of the above-mentioned international judicial institutions, as well as to the fact that the ruling instruments of these international courts provide for the possibility of monitoring the implementation of decisions regarding interim measures. The analysis leads to the conclusion that the ECHR, the African Court and the Inter-American Court presuppose the implementation by the party/parties of decisions regarding the indicated interim measures in good faith. Moreover, it is worth highlighting that the binding nature of such decisions is in line with the binding nature of the provisions of the relevant conventions which provide for fundamental human rights and freedoms at the regional level.

Key words: *interim measures/provisional measures, human rights, European Court of Human Rights, African Court of Human and Peoples' Rights, Inter-American Court of Human Rights.*

Вступ. Тимчасові заходи (interim measures/provisional measures) є інструментом захисту прав людини, що дозволяє вказати на дії, які має вжити держава або сторона справи, з метою недопущення порушення прав людини та основоположних свобод, доки не буде ухвалено міжнародною судовою установою остаточне рішення у справі. Вказаний механізм знаходиться у розпорядженні таких міжнародних регіональних судових установ, як-от Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, Міжамериканський суд з прав людини. Звернення до вищезазначених установ щодо призначення тимчасових заходів є досить поширеною практикою. Однак питання обов'язковості таких рішень для сторони/сторін спору, а також питання наслідків у випадку невиконання стороною/сторонами відповідних рішень наразі є дискусійним.

Постановка завдання. Стаття спрямована на аналіз юридичної сили рішень Європейського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини та народів, а також Міжамериканського суду з прав людини щодо застосування тимчасових заходів з метою визначення ефективності призначення таких заходів на практиці та ступінь виконання такими рішеннями їхньої основної функції – припинення правопорушення до винесення остаточного рішення у справі.

Результати дослідження. Регламентами таких міжнародних регіональних судових установ, як Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, а також Міжамериканський суд з прав людини, передбачена можливість прийняття рішення про застосування у разі необхідності та доцільності тимчасових заходів. Такі заходи покликані виконувати певні функції – припинення правопорушення до винесення остаточного рішення у справі, а також політичного впливу на державу – сторону спору, оскільки тимчасові заходи дають можливість додатково привернути увагу міжнародного співтовариства до обставин, які призводять до кричущого, систематичного та/або масового правопорушення. Для виконання тимчасовими заходами поставлених функцій важливе значення має юридична сила таких заходів.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Європейський суд) є одним із дієвих регіональних механізмів захисту прав та свобод людини, закріплених та гарантованих Конвенцією

про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Європейська конвенція з прав людини), а також відповідними Протоколами до неї. Регламент ЄСПЛ як керівний документ Європейського суду Правилу 39 передбачає можливість застосування тимчасових заходів (interim measures). Так, Палата або, коли це доцільно, Голова секції, або відповідний суддя – призначений Віце-голова секції може на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи, або з власної ініціативи вказати сторонам, який тимчасовий захід, на її/його думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі [1, с. 21].

За офіційними статистичними даними Суду, запити щодо застосування Правилу 39 Регламенту ЄСПЛ є досить поширеними. Так, з 2017 по 2019 рр. до Європейського суду з прав людини було подано 4779 запитів щодо застосування Правилу 39 Регламенту Суду. Однак, незважаючи на значну кількість запитів, ЄСПЛ за вказаний період прийняв позитивне рішення лише щодо 405 запитів [2]. Така різниця показує, що Європейський суд приймає позитивне рішення щодо тимчасових заходів лише у виключних випадках – щодо заяв, які відповідають установленим практикою Суду критеріям застосування таких заходів. У даному контексті варто зазначити, що відповідно до п. 104 рішення у справі *Маматкулов та Аскарів проти Туреччини (Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 2005)* тимчасові заходи призначаються в незначній кількості справ та лише тоді, коли існує ризик заподіяння невинуватим шкоди, а також загроза заподіяння шкоди повинна бути неминучою [3]. Із вказаного випливає, що ЄСПЛ під час прийняття відповідного рішення фактично визначає наявність статусу жертви в особі або групі осіб, яким заподіюється або може бути заподіяна шкода.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини тимчасові заходи можуть призначатися на будь-якому етапі розгляду заяви або справи у разі визначення ЄСПЛ доцільності в таких заходах та наявності вищеперелічених критеріїв. Однак саме добросовісне виконання стороною/сторонами призначених тимчасових заходів робить такий інструмент захисту прав людини ефективним.

Правило 39 Регламенту ЄСПЛ прямо не вказує на обов'язковість рішень щодо застосування тимчасових заходів. Науковець Генрік Жорем у своїй праці «Захист прав людини у надзвичайних ситуаціях: тимчасові заходи та право на подання індивідуальної заяви відповідно до ст. 34 Європейської конвенції з прав людини» стверджує, що «обов'язкова природа тимчасових заходів повністю відповідає ідеї Конвенції (прим. – Європейської конвенції з прав людини) як інструменту захисту прав людини та основних свобод» [4].

Позиція ЄСПЛ щодо юридичної сили Правилу 39 Регламенту розкривається у відповідних рішеннях Європейського суду. Насамперед варто зазначити про справу *Маматкулов та Аскарів проти Туреччини (Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 2005)*, у п. 99 якої ЄСПЛ зазначив, що невиконання державою заходів, визначених відповідно до Правилу 39 Регламенту ЄСПЛ, призводить до виникнення питання щодо порушення державою зобов'язань, взятих за ст. 34 Європейської конвенції з прав людини [3]. Таким чином, ЄСПЛ вказав на прямий взаємозв'язок між Правилу 39 Регламенту Суду та ст. 34 Європейської конвенції з прав людини, що передбачає подання до Суду індивідуальних заяв. Окрім того, у п. 111 справи *Аулмі проти Франції (Aoulmi v. France, 2006)* Європейський суд з прав людини вперше прямо вказав на обов'язковість для сторін рішення про застосування тимчасових заходів [5].

Варто також звернути увагу на те, що Правило 39 Регламенту Європейського суду з прав людини встановлює, що Палата або Голова секції, або призначений Віце-президент секції можуть запросити інформацію у сторін щодо будь-якого питання, пов'язаного з виконанням рішення про застосування тимчасових заходів [1]. Зазначене положення передбачає наявність у Європейського суду можливості контролю за виконанням стороною або сторонами рішення про застосування тимчасових заходів.

Окрім того, як показує практика ЄСПЛ, у разі невиконання державою рішення про застосування Правилу 39 Суд може звернутися до такої держави з вимогою про застосування призначених тимчасових заходів. Наприклад, у справі *Савриддін Джуряєв проти Росії (Savriddin Dzhurayev vs. Russia, 2013)* Європейський суд з прав людини після того, як був проінформований про невиконання Російською Федерацією рішення про застосування тимчасових заходів, закликав державу вжити позитивних заходів задля виконання рішення щодо Правилу 39 Регламенту Суду.

У разі невиконання державою призначених тимчасових заходів доволі поширеною є практика посилення на обставини, які створювали об'єктивні перешкоди для своєчасного виконання рішення Європейського суду з прав людини. При цьому варто зазначити справу *Паладі проти Молдови (Paladi vs. Moldova, 2009)*, де Європейський суд з прав людини вказав, що невчасне

виконання рішення про застосування тимчасового заходу є порушенням ст. 34 Європейської конвенції з прав людини (індивідуальні заяви) [6]. Як зазначають професор Клара Бурбано Херера та професор Ів Хек, несвоєчасне виконання рішення про застосування тимчасових заходів є порушенням Європейської конвенції з прав людини, якщо тільки держава не доведе таке:

- 1) дійсне існування об'єктивних перешкод;
- 2) держава вжила належних кроків для усунення таких перешкод;
- 3) держава проінформувала Європейський суд з прав людини про існування таких перешкод [7, с. 353].

Таким чином, обов'язкова сила рішень ЄСПЛ про застосування тимчасових заходів на нормативному рівні не закріплена. Однак Європейський суд презюмує, що сторона або сторони справи дотримуватимуться та добросовісно виконуватимуть рішення щодо тимчасових заходів. Відсутність закріплення юридичної обов'язковості таких рішень в установчих документах ЄСПЛ значно послаблює вказаний інструмент захисту прав людини.

Тимчасові заходи є також невід'ємним інструментом захисту прав людини, який використовує у своїй практиці *Африканський суд з прав людини та народів* (далі – Африканський суд). Так, Правило 51 Регламенту Африканського суду з прав людини встановлює, що Суд за запитом сторони, Африканської комісії з прав людини або з власної ініціативи може прийняти рішення про застосування тимчасових заходів, якщо вважає, що такі заходи є необхідними та справедливими [8]. Окрім того, ст. 27 (2) Протоколу до Африканської хартії з прав людини та народів щодо створення Африканського суду з прав людини та народів встановлює три умови, необхідні для прийняття Африканським судом рішення про застосування тимчасових заходів: існування надзвичайної небезпеки для особи; ситуація крайньої необхідності; необхідність уникнення не виправдані шкоди для особи [9].

Як у випадку Європейського суду з прав людини, так і у випадку Африканського суду юридична сила рішень щодо застосування тимчасових заходів не закріплена на нормативному рівні. Так, ані Регламент Африканського суду, ані вказаний Протокол до Африканської хартії не містять положення щодо обов'язковості для сторін рішення про застосування тимчасових заходів. Однак варто зазначити, що відповідно до Правила 51 Регламенту Африканського суду з прав людини та народів, Суд має право запросити інформацію щодо виконання сторонами рішення про застосування тимчасових заходів [8]. Отже, як і Європейський суд з прав людини, Африканський суд презюмує, що сторони добросовісно виконуватимуть рішення про застосування тимчасових заходів.

У разі невиконання стороною або сторонами рішення про застосування тимчасових заходів Африканський суд звертається до одного з доступних «важелів м'якого впливу». Так, відповідно до ст. 31 Протоколу до Африканської хартії з прав людини та народів, Африканський суд готує щорічні доповіді щодо рішень, прийнятих протягом звітного року, в тому числі щодо рішень про застосування тимчасових заходів. Саме в таких доповідях Африканський суд надає рекомендації, які вважає доцільними для виконання сторонами рішення щодо тимчасових заходів.

Отже, Африканський суд також презюмує добросовісне виконання сторонами рішення про застосування тимчасових заходів. Однак у зв'язку з відсутністю нормативного закріплення обов'язковості таких рішень питання створює підґрунтя для дискусій.

Інша міжнародна регіональна судова установа, яка також використовує тимчасові заходи у своїй практиці, – *Міжамериканський суд з прав людини* (далі – Міжамериканський суд). Цей суд створювався задля контролю за виконанням державами-членами Організації американських держав зобов'язань, взятих за Американською конвенцією з прав людини 1969 року, а також за іншими договорами Міжамериканської системи захисту прав людини. Станом на 2020 рік компетенцію Міжамериканського суду визнали 20 держав [10, с. 9].

Тимчасові заходи в рамках Міжамериканської системи захисту прав людини (provisional measures) регламентовані Американською конвенцією із прав людини, а також Регламентом Міжамериканського суду. Так, відповідно до ст. 53 Американської конвенції з прав людини у випадку надзвичайної небезпеки та необхідності й коли необхідно уникнути заподіяння не виправдані шкоди особі, Суд застосовує тимчасові заходи, які вважає необхідними відповідно до обставин справи, що перебуває на розгляді [11]. Більш детально процедура застосування тимчасових заходів регламентується ст. 25 Регламенту Міжамериканського суду. Відповідно до вказаної статті Міжамериканський суд може прийняти рішення про застосування тимчасових заходів на будь-якій стадії розгляду справи [12].

Установчі документи Міжамериканського суду з прав людини не містять положення, яке б визначало юридичну силу рішень щодо застосування тимчасових заходів. У зв'язку з цим варто звернути увагу на рішення у *spravi James et al. Case (Trinidad and Tobago)* від 1998 року, де у п. 8 Міжамериканський суд зазначив, що держави-члени Конвенції повинні повністю та добросовісно дотримуватись усіх положень Конвенції, в тому числі тих, що стосуються функціонування двох наглядових органів. Таким чином, із вищезазначеного випливає, що Міжамериканський суд з прав людини вбачає обов'язкову силу рішень щодо застосування тимчасових заходів через закріплення в Конвенції механізму тимчасових заходів.

Більш того, Міжамериканський суд з прав людини також має повноваження щодо контролю за виконанням рішень про застосування тимчасових заходів. Так, відповідно до ст. 25 Регламенту Міжамериканського суду контроль за виконанням призначених термінових або тимчасових заходів відбувається шляхом розгляду доповідей держав та відповідних зауважень до доповідей, що вносяться особами, відносно яких спрямовані такі заходи або їхніми представниками [12]. Окрім того, особливістю процедури моніторингу з боку Міжамериканського суду є дослідження інформації та відповідних статистичних даних, які також дозволяють оцінити серйозність та надзвичайність ситуації, а також ефективність призначених заходів.

Таким чином, обов'язковість рішень про застосування тимчасових заходів не закріплена керівними документами Міжамериканського суду з прав людини. Однак судова практика Міжамериканського суду з прав людини показує, що обов'язковість таких рішень впливає з обов'язковості положень Американської конвенції з прав людини.

Висновки. Юридична сила рішень щодо застосування тимчасових заходів прямо не закріплена керівними документами таких міжнародних регіональних судових установ, як Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, а також Міжамериканський суд з прав людини. Відсутність нормативного закріплення створює підґрунтя для можливого негліжування рішеннями щодо застосування тимчасових заходів, оскільки наслідок послаблює такий інструмент захисту прав людини. Однак варто звернути увагу на судову практику вищеперелічених міжнародних судових установ, а також на той факт, що на нормативному рівні закріплена можливість контролю за виконанням рішень про застосування тимчасових заходів. Із наведеного випливає, що ЄСПЛ, Африканський суд та Міжамериканський суд презюмують добросовісне виконання стороною/сторонами рішень про застосування тимчасових заходів та обов'язковість призначених заходів.

Список використаних джерел:

1. European Court of Human Rights. Rules of Court / European Court of Human Rights. 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf
2. European Court of Human Rights. Rule 39 requests granted and refused in 2017, 2018 and 2019 by respondent State / European Court of Human Rights. URL: https://echr.coe.int/Documents/Stats_art_39_01_ENG.pdf
3. European Court of Human Rights. Case of Mamatkulov and Askarov v. Turkey / European Court of Human Rights. 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-68183%22%5D%7D>
4. Jorem H. (2012). Protecting human rights in cases of urgency: Interim measures and the right of individual application under article 34 echr. Nordic Journal of Human Rights. 30. 404-428. 10.1080/18918131.2012.10749859. URL: https://www.idunn.no/ntmr/2012/04/protecting_human_rights_in_cases_of_urgency_interim_measures
5. La Cour Européenne des Droits de l'Homme. Affaire Aoulmi c. France / La Cour Européenne des Droits de l'Homme. 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2250278/99%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-72054%22%5D%7D>
6. European Court of Human Rights. Case of Paladi v. Moldova / European Court of Human Rights. 2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-91702%22%5D%7D>
7. Clara Burbano Herrera and Yves Haecq: "Letting States off the Hook? The Paradox of the Legal Consequences Following State Non-Compliance with Provisional Measures in the Inter-American and European Human Rights Systems", p. 353.
8. African Court on Human and Peoples' Rights. Rules of Court / African Court on Human and Peoples' Rights. URL: http://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/Final_Rules_of_Court_for_Publication_after_Harmonization_-_Final_English_7_sept_1_.pdf
9. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. URL: <https://au.int/sites/default/files/treaties/36393->

treaty-0019_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoplesrights_on_the_establishment_of_an_african_court_on_human_and_peoples_rights_e.pdf

10. Inter-American Court of Human Rights. What, How, When, Where and Why of the Inter-American Court of Human Rights: Frequently Asked Questions / Inter-American Court of Human Rights. 2020. URL: <http://www.corteidh.or.cr/tablas/abc-2020/ing/9/index.html#zoom=z>

11. American Convention on Human Rights "Pact of San Jose, Costa Rica" (B-32) / Inter-American Commission on Human Rights. URL: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm

12. Inter-American Court of Human Rights. Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights / Inter-American Court of Human Right. 2000. URL: https://www.oas.org/xxxivga/english/reference_docs/Reglamento_CorteIDH.pdf